

pecialment rellevant pel que fa a la temàtica tractada. Em fa l'efecte que, per exemple, s'hi hauria d'afegir l'obra pòstuma de Gösta W. Ahlström, *The History of Ancient Palestine from the Palaeolithic Period to Alexander's Conquest*, de 1993, ni que sigui per la completesa enciclopèdica del tractament històric que fa de la terra de Canaan. També crida l'atenció l'absència de referències a Thomas L. Thompson, a Mario Liverani o a John Van Seters, per dir-ne sols uns pocs. Això no treu cap valor, emperò, tal com ja he dit, a l'elenc bibliogràfic, que és extens i suficientment complet.

Un altre element, segurament de menor importància, és que una obra com aquesta, amb l'esforç ingent que suposa i amb l'atenció detallada que l'autor ha fet a cadascun dels epígrafs, no hagi passat per una revisió estilística més acurada. Hi ha un reguitzell de qüestions de detall, totes de poca importància, que malgrat que no desmereixen per res el conjunt, semblaria oportú d'haver-les pogut esmenar prèviament a la publicació. Per dir-ne només algunes, hi podem trobar certes paraules enganxades a què caldria afegir espais, majúscules en lloc minúscules, algun ús incorrecte de les abreviatures dels llibres bíblics, ús incorrecte d'alguns diacrítics o la reiteració de l'abreviatura del llibre bíblic en una enumeració de capítols i/o versets d'aquest mateix llibre. Tot plegat, com dic, no altera en cap cas la qualitat general de l'aportació majúscula del doctor Cervera.

JOAQUIM MALÉ I RIBERA
Facultat de Teologia de Catalunya
jmale.teologia@edusantpacia.cat

Jordi Maíz Chacón. *La dona jueva a la Mallorca medieval (segles XIII i XIV)*. Amb cinc il·lustracions de gravats de jueves publicats en estudis del segle XIX. Mallorca: Lleonard Muntane; Ajuntament de Sa Pobla, 2024. 79 p.; 18,5 cm. ISBN 978-84-19630-65-0. (Panorama de les Illes Balears; 87) [XXIII Premi Alexandre Ballester d'Assaig (2023), atorgat per l'Ajuntament de Sa Pobla]

Arran la seva tesi doctoral, *Actividades económicas y políticas de los judíos de Mallorca en la Baja Edad Media (1229-1391)* (Palma, UNED, 2007-2008),¹

1. Publicada amb el títol *Los judíos de Baleares en la Baja Edad Media: Economía y política*, Madrid i Oleiros (la Corunya), UNED i Netbiblo, 2010, 198 p.

Jordi Maíz ha anat aprofundint en la investigació sobre els jueus mallorquins en diversos articles publicats en revistes científiques.

Aquest llibre és un resum de caire divulgatiu d'alguns d'aquests articles adreçat al públic en general, sense notes, però amb una bibliografia final per a aquells que vulguin ampliar els seus coneixements. Prèviament, l'autor ja havia publicat en la mateixa editorial dos llibres de caire similar sobre la vida quotidiana dels jueus mallorquins (segles XIII i XIV) i sobre l'avalot de 1391.²

Consta de sis capítols seguits d'unes breus conclusions. El primer capítol, «Les jueves, petjada invisible de la història», deixa clara la invisibilitat de la muller jueva en molts aspectes. El segon, «Llar, família i comunitat: espais privats i espais comunitaris», estableix la dependència de la dona primer del pare i després del marit, el seu paper essencial dins la família i la religió jueves, l'educació i el contracte matrimonial que definia el seu estat de casada, tenint en compte la incidència del nivell econòmic en molts aspectes al llarg de la vida de les dones. Assenyalem aquí que la tasca fonamental de les no-drisses és alletar el nadó quan les mares no podien fer-ho per impossibilitat física, i d'elles depenia la vida del nounat.

El tercer i quart capítols, «L'artesania i les manufactures, espais de gènere» i «La dona, subjecte econòmic. Contribució i gestió dels negocis», descriuen la participació de les dones en la vida econòmica. L'autor designa els oficis que les dones jueves desenvolupen en el sector tèxtil (cardadores, pentinadores), en la confecció (trobigueres, cosidores) i en la venda (botigueres en obradors i tallers familiars). També treballen en el sector de la pell (pellisseres), com a lligadores de llibres, i en la manufactura de bosses d'argent. Així mateix, es dediquen a la compravenda de productes alimentaris i d'ús quotidià com a venedores ambulants en les zones rurals. Alhora es fa una explicació sobre el préstec dinerari i s'esmenta la participació de la dona en la cura de la salut. Cal, però, reblar el clau en l'essencial funció de totes les mullers jueves com a gestores dels recursos econòmics de les llars respectives.

El cinquè capítol, «La foscor del call: marginalitat i pobresa femenina», destaca la pobresa en què podien caure les dones repudiades, vídues i òrfenes, i també ens parla dels abusos sexuals que podien patir i de l'exercici de

2. Jordi MAÍZ CHACÓN, *Viure al marge: La vida quotidiana dels jueus de Mallorca (segles XIII-XIV)*, Palma, Lleonard Muntaner, 2013, 120 p., col·l. «Trafalempa», 17, i Jordi MAÍZ CHACÓN, *La desfeta jueva de 1391: Violència, poder i religió a la Mallorca medieval*, Palma, Lleonard Muntaner, 2022, 80 p., col·l. «Panorama de les Illes Balears», 74.

la prostitució. Respecte a la Confraria de Sant Miquel (segle xv) esmentada, presumim que no era una confraria gremial, sinó únicament religiosa i d'assistència. En el capítol següent, «La gran desfeta. Les dones i la destrucció del barri jueu de Palma», s'exposen les conseqüències de l'avalot de 1391 en les famílies i específicament en les dones: fugides i conversions forçades, algunes vídues per mort dels marits durant l'avalot, així com les reclamacions de deutes a què es veuen obligades per treballs efectuats pels difunts anteriorment. Segueixen les breus conclusions i la bibliografia utilitzada, com ja hem esmentat.

Ens trobem davant d'una obra de divulgació en què el títol no reflecteix del tot el contingut, ja que també ens parla de jueves i jueus conversos. D'altra banda, creiem que una introducció general sobre els jueus mallorquins explicant la dependència directa dels sobirans i dels seus representants, els privilegis atorgats, el respecte a les lleis, els costums i la religió propis, les condicions i la ubicació dels calls i els oficis que generalment desenvolupaven, hauria evitat repeticions gairebé en cadascun dels capítols.

MARIA CINTA MAÑÉ I MAS

Arxivera jubilada de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

cmanemas gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-4771-0365>

Jonathan RAY. *Jewish Life in Medieval Spain. A New History.* Filadèlfia: University of Pennsylvania Press, 2023. 343 p.; 23,5 cm. ISBN 978-1-512-82383-7.

Jonathan Ray és autor de diversos treballs monogràfics, entre els quals *The Sephardic Frontier: The 'Reconquista' and the Jewish Community in Medieval Iberia* (Cornell University Press, 2006) i *After Expulsion: 1492 and the Making of Sephardic Jewry* (New York University Press, 2013), també d'un volum de compilació d'articles, *The Jew in Medieval Iberia 1100-1500* (Academic Studies Press, Brighton, Massachusetts, 2012), a més de diversos articles, en els quals avalua el món jueu a la península Ibèrica a l'edat mitjana i on tracta el tema de la identitat sefardita.

Dins la seva línia de treball, el llibre present emprèn la difícil tasca de revisar les narratives clàssiques del món jueu hispànic encapçalades per Baer i Ashtor, sobretot, tal com explica l'autor, en qüestions com la pressuposada superioritat de l'experiència asquenazita medieval davant la debilitat cultural i